

**THE WORDS REGARDING IMMORAL
TYPES IN DIVANU LUGATI'T-TURK**

Divanü Lûgati't-Türk'te Ahlâksız Tiplerle İlgili Sözcükler

Adem AYDEMİR¹

Abstract

Divanü Lûgati't-Türk, which is a cultural treasure of Turkish, show wideness and prosperity of Turkish vocabulary in the eleventh century and also puts forward interesting recordings about people and community life, materialistic and moral culture in that century. From this point of view, Divanü Lûgati't-Türk, which was, approximately, written a thousand years ago, is, as a great many researchers agreed, one of the first historical and cultural reference books rather than being the first Turkish dictionary. But, it is not always easy to understand the meaning and function of some culture-related words in Divanü Lûgati't-Türk. Because, while translating the works about spoken language written in the previous periods of time, we give meanings which best suits to our understanding of the sentence. Therefore, discussions on some words giving meaning Divanü Lûgati't-Türk are still continuing. As a result in this article, some words regarding immoral types in Divanü Lûgati't-Türk were taken into consideration in particular. These words are following: çakrak, çanaç, ersek, kündi, oynaş and sürtük. Some of these words is defined as 'hapax legomenon' in vocabulary of Divanü Lûgati't-Türk. The historical and contemporary Turkish dialects can be applied to explain the meaning of these words. Our study a screening model been based on document review. Therefore, firstly scanning Divanü Lûgati't-Türk line by line, all words, idioms, proverbs, couplets and written-in-verse components reflecting the words regarding immoral types of its age have been indexed and listed in it self.

Key Words: *Divanü Lûgati't-Türk, vocabulary, immoral types.*

Özet

Bir kültür hazinesi olan Divanü Lûgati't-Türk, bir yandan XI. asırda, sözvarlığının genişliğini ve çeşitliliğini gözler önüne sermekte, bir yandan da o dönemde insan ve toplum yaşamıyla ilgili, maddî ve manevî kültürümüzle ilgili, ilgi çekici kayıtlar ortaya koymaktadır. Bu bakımdan zamanımızdan yaklaşık bin yıl önce yazılan Divanü Lûgati't-Türk Türkçenin ilk sözlüğü olmaktan öte pek çok araştırmacının teslim ettiği üzere tarihi ve kültürel başvuru kaynaklarımızın da ilklerindedir. Fakat Divanü Lûgati't-Türk'teki bazı kültür sözcüklerinin hangi anlamda ve hangi işlevle kullanıldığını anlamak her zaman kolay değildir. Çünkü konuşma dili hakkında yeteri kadar fikir sahibi olmadığımız geçmiş dönemlerde yazılmış eserleri tercüme ederken kelimeleri, cümle içerisinde bize en mantıklı gelen şekilleriyle anlamlandırırız. Bu bakımdan Divanü Lûgati't-Türk'teki bazı sözcüklerin anlamlandırılmasıyla ilgili tartışmalar hâlân devam etmektedir. Sonuç olarak bu makalede, Divanü Lûgati't-Türk'te ahlâksız tiplerle ilgili bazı sözcükler üzerinde durulmuştur. Bu sözcükler şunlardır: çakrak, çanaç, ersek, kündi, oynaş ve sürtük. Bu sözcüklerden bazıları Divanü Lûgati't-Türk'ün söz varlığında 'hapax legomenon' olarak tanımlanan sözcüklerdir. Sözcüklerin anlamlarının çözümlenmesi için tarihi ve çağdaş Türk lehçelerine de başvurulmuştur. Çalışmamız tarama modelinde olup doküman incelemesine dayalı olarak yapılmıştır. Bu amaçla, önce Divanü Lûgati't-Türk satır satır taranarak çağının ahlâksız tiplerle ilgili sözlerini yansıtan bütün kelime, deyim, atasözü, beyit ve manzum parçalar fişlenmiş; daha sonra elde edilen malzeme, kendi içinde sınıflanıp listelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Divanü Lûgati't-Türk, söz varlığı, ahlâksız tipler.*

¹ Emekli Tarih Öğretmeni, e-posta: adem.aydemir@hotmail.com

Giriş

Bir dilin sahip olduğu deyimler ve terimler o dili konuşan toplumun dünya görüşünü, inançlarını, gelenek göreneklerini kısacası maddî-manevî kültürünü yansıtır. Bir dilin söz varlığında bulunan ahlâkî sapma sözleri, toplumun sosyal yapısı hakkında bilgi veren sözlerdir (Yaylagül 2010: 121-140). XIX. asır Macar Türkolog ve Seyyah Arminius Vambery'e göre; “*Eski Türkçede alüfte, piç (veled-i zina) sözlerine rastlanmaz. Sonradan bu manalara gelen sözler diğer dillerden, bilhassa Farsçadan geçmiştir*” (Rasonyi 1996: 58). Her sosyal ürün gibi dil ve kültür de komşu veya çevre dil ve kültürlerle temas hâlinindedir. Dolayısıyla komşu milletlerin, halkların, birbirleriyle olan ilişkileri onların dillerine ve kültürlerine de yansımıştır. IX. asır Arap müelliflerden Fazâ'il el-Etrâk müellifi el Câhiz: “*Türklerin memleketlerinin, develere, hayvanlara, davarlara, vahşi hayvanlara ayrı bir şekil verdiğini görürsün. Türklerin hayvanları bile kendileri gibi Türk hususiyetini taşıyor yani Türki'dir*” (El Cahiz 1988: 77) diyor. Kâşgarlı, Türklerin hususiyetleri hakkında naklettiği bir *Hadis-î Kutsî*'den sonra: “*Türklerde güzellik, sevimlilik, tatlılık, edep, büyükleri ağırlamak, sözünü yerine getirmek, sadelik, öğrenmemek, yiğitlik, mertlik gibi övülmeye değer, sayısız iyilikler görülmektedir*” (DLT I: 351-2) diyor. Kâşgarlı, Türk'ün edep ve vakarını anlatan eski Türk şiirinden bir dördlük nakletmektedir:

“Kaçan körse anı Türk
Budun anğa anınğ aydaçı
Munğer tegir ulugluk
Mundanaru keslinür”

“Onu Türk boyları görse, bu adam için büyüklük ve ululuk yaraşır ve ululuk bunda kesilir’ der” (DLT I: 352). Ancak büyük Türk hakanı Afrasyab'ın ölümünden sonra Türk toplumunda bir ahlâkî zaafiyet dönemi başlamıştır (DLT I: 103; III: 303). Kâşgarlı, *Beş ernğek tüz ermes*: “Beş parmak düz olmaz, nasıl ki insanlar da bir değildir” (DLT I: 121) şeklinde bir atasözü naklediyor. Bu bakımdan toplumda dürüst, gayet ahlâklî insanlar olduğu gibi, uygunsuz, toplumsal değerlerle bağdaşmayan davranışlar sergileyen insanlar da olmuştur. DLT'de çok farklı sözcük açık bir şekilde ahlâkî sapma ifade eden sözcük olduğu halde bunların ‘*edeb*’ dâhilinde ‘*edebiyat*’a dâhil edildiği görülmektedir. Kâşgarlı, “*Olmayan şeyin dilde adı mı olur?*” (DLT III: 153, 176) diyor. Bu sebeple biz gerek müellifimizin şahs-ı manevisine, gerekse eserine olan saygımız sebebiyle bu çalışmamızda bir tabuya tâbi olmaksızın günümüzde abes karşılanabilecek hususlarda dahi bir örtmece veya örtülü ifade kullanmamakta bir beis görmedik. Bununla beraber DLT'deki bazı sözcükler örtmece sözcük olarak değerlendirilebilecek nitelikte sözcüklerdir (Aydemir 2013-b: 107-120).

Kâşgarlı, ‘*Bilinmelidir ki, Oğuzların dili incedir*’ (DLT I: 432), ‘*Argu şehirleri halkının dili çaprasaktır*’ (DLT I: 30), ‘*Arguların dilinde çetrefillik vardır*’ (DLT III: 269), ‘*Oğuzlar Argulara komşudur, dilleri birbiriyle karışmıştır*’ (DLT III: 153). ‘*Oğuzlar Farslarla çok karışmış oldukları için birçok Türkçe kelimeleri unutmuşlar, yerine Farsça kelimeler kullanır olmuşlardır*’ (DLT I: 76, 431, 432) diyor. Kâşgarlı, Türk şehirlerinde Farslar çoğaldıktan sonra bu şehirlerin Acem şehirleri gibi olduğunu da ifade ediyor (DLT III: 150). Müellif, öz Türkçe olan kelimelerin, öz Türkçe olduğunu ısrarla ifade ederken (*msl. bkz. DLT I: 76, 431; III: 34, 35, 44, 153*), alıntı kelimelerin de, alıntı olduğunu ifade etmekten çekinmemiş (DLT I: 356; III: 153), bazı kelimelere ‘*Fasih değildir*’ (DLT I: 108, 449; II: 142; III: 122, 193), bazı kelimelere, ‘*Bu kelimenin aslının ne olduğunu bilmiyorum*’ (DLT I: 484), bazı kelimelere de ‘*Bu söz Türkçe değildir*’ (DLT I: 423, 457; III: 19, 218) kaydını koymuştur. DLT'de yer alan sözcükleri anlamlandırma çalışmalarında bu hususların nazara alınması gerekiyor.

Bu çalışmamızda DLT'nin söz varlığında yer alan, *çakrak*, *çanaç*, *ersek*, *kündi*, *oynaş* ve *sürtük* gibi ahlâksız tiplerle ilgili söz varlığı tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir. *Çakrak*, *çanaç* ve *kündi* ~ *köndi* sözcüklerinin çözümü oldukça zor görünmektedir. Diğer sözcükler aynı manada günümüze ulaşmıştır. Eserde yer alan, *yaldruk*: “Cilâli nesne anlamındadır. Makyaj yapmakta çok aşırıya kaçan ‘yalabuk’ karıya ‘yaldruk işler’ denir ki, ‘süslü kadın’ demektir” (DLT III: 432; EDPT: 922) ve ‘*ekek işler*’: “Ortaya düşmüş kadın” (DLT I: 78) sözleri ahlâka aykırı tiplerle ilgili sözler olarak değerlendirilmemiştir. *ekek*, *ekekle* ve *ekeklik*, hapax legomenon verilerdir (EDPT: 105). Bunlardan ‘*ekek işler*’ kanaatimizce ‘*erkeksi kadın*, *erkek işlerine mütemayil kadın*, *erkek ağzı konuşan kadın*’ anlamındadır (Aydemir 2014-a: 238).

Çalışmamızda inceleme konusu yaptığımız sözcüklerden *çakrak*, *çanaç* ve *kündi* sözcüklerine dönemin eserlerinde rastlanmamıştır. Bu gibi bir edebî metinde yalnızca bir kez kullanılmış olan kelime, terim veya deyimlere dilbiliminde ‘*hapax legomenon*’ (< Yun. hapax ‘bir defa’ + legein ‘söyle-’ fiilinin edilgen biçimi) ‘*tek kullanımlık*, *numunelik*’ adı verilmektedir.

DİVANÜ LÛGATİ’T-TÛRK’TE AHLÂKSIZ TİPLER

I- Çakrak

Çakrak sözcüğü DLT’de madde başı olarak tanımlanmamış, naşir tarafından dizinde ‘*kel*, *daz*’ (DLT IV-dizin: 132) anlamı verilmiştir. *Çaxşak üze ot bolmas*, *çakrak bile uwut bolmas*: “Dağ çakşağında ot, dazda ut olmaz” (DLT I: 469). *çakrak*, hapax legomenon bir veridir (EDPT: 410). Aydemir bu konu ile ilgili bir çalışmasında, ‘*taz*’ sözcüğünün ‘*kötü*, *fena*’, ‘*çakrak*’ sözünün ise ‘*mutribe*, *muganni* ve *rakkas*’ anlamlarında olduğunu savunmuştu (Aydemir 2013-a: 223-231; 2013-b: 112).

Gazne sarayında saçları açık ve örgülü şekilde raks eden kadınlar yer aldığı bilinmektedir (Salman 2006: 118). DLT’de ise müzik, kopuz çalmak ve raksa dair çok sayıda veri vardır. Eserde ‘*yıragu*’ (yıra:ğu:/ *singer* EDPT: 963) denen çalgıcı, çağırıcı ve şarkıcılardan (DLT III: 36) bahsedilir. *Köğ*: “Şiirin vezni, aruzu; ırın ölçüsü; ırlamakta sesin yükselip alçalışı” (DLT III: 131). *Kü:ğ*, okunuşu şüpheli bir veridir (EDPT: 709). *Köğle*:- “ırlamak, teganni etmek” (DLT III: 301; EDPT: 711).

Büdhik ~ *büdhik*: “Oynayış, zıplayış, raks” (DLT I: 412; III: 259). *Büdhidi*: “*Kız büdhidi*: Cariye oynadı, raksetti. Başkası da böyledir. *Kurtga büdhik bilmes yerim tar ter*: “Kocakarı oyun bilmez, ‘*yerim dar*’ der” (DLT III: 259). *Oglan büdhüşi*: “Çocuklar oyunda (rakista) yarıştılar” (DLT II: 93). *Ol oğlunu büdhüti*: “O, oğlunu oynattı” (DLT II: 302). *Kupza*:- “Kopuz çamak. *Ol kubuz kupzadı*: O, kubuz, ut çaldı” (DLT III: 283; EDPT: 589). *Kızlar kubzaşdı*: “Kızlar, cariyeler kubuz çalmakta yarıştılar” (DLT II: 220; EDPT: 589). *Yalnguladı*: “*Kız yalnguladı*: Cariye iple, salıncakla oynadı” (DLT III: 411). *Yalngu*: “Cariyelerin oynadığı bir oyundur. İpin iki ucu bir ağaca veya bir direğe bağlanır, ortasına cariye oturur, ayağıyla yeri teper, böylelikle kâh yükselir, kâh alçalır. Salıncak oyunu” (DLT III: 380). *yalgu*, hapax legomenon bir veridir (EDPT: 930). Bu bakımdan ‘*çakrak*’ denen ‘*mutribe*, *muganni* ve *rakkas*’, ‘*taz*’ olabilmesi için başka sebeplerin olması gerekir. Kanaatimizce ‘*mutribe*, *muganni* ve *rakkas*’ olan Kuçalıların aynı zamanda fuhuş yapmaktan da imtina etmemeleridir. Buna dair kesin delillerimiz olmamakla beraber güçlü karinelerimiz vardır.

XI. asır İslâm coğrafyacılarından Gerdizî müzik alanında Kuça şehrinin gelişmiş olduğunu söyler (Barthold 1990: 292). Çin kaynaklarına göre, Kuça şehri halkı şarkı söylemeyi ve eğlenmeyi çok severdi (Ögel 1981-II: 442). Gerdizî’ye göre Çin sınırında büyük bir şehir olan Kuça’da Dokuz Oğuzlar hâkimdir. Şehirde Budistler için Put haneler, Hıristiyanlar için kiliseler, Müslümanlar için ibadet yerleri vardır. Bu şehirde fahişeler bulunur (Şeşen 1985: 81). Çin’deki fahişelerle dolu

genelevlerde çalışan kadınlar ile çayhânelerdeki dansözler de genellikle Kuça şehrinden gelmedir (Eberhard 1995: 188, bkz. 222).

DLT'de Oğuzca ibaresiyle *tas*: 'Her şeyin kötüsü, bayağısı' (DLT I: 329; Originally 'bad' and the like EDPT: 554) demek olup 'تاس' şeklinde yazılmıştır. Saadet Çağatay, 'Türkçede 'Kadın' İçin Kullanılan Sözcükler' adlı bir tetkikinde, 'uygunsuz' kadınlar hakkında kullanılan sözcükler arasında 'tas/ تاس > Farsça, 'a beloved object' (Çağatay 1979: 33) bilgisini veriyor. Başka bir kaynaktan rastlanmamakla beraber Şeyh Süleyman Efendi'nin 1902 yılında İ. Kunos tarafından Budapeşte'de neşredilen Çağatay Lûgati'nde, Taz: 'Hayâsız kadın, fahişe, yosma/ Schamloses, weib, luder laufen' (ÇL: 184) şeklinde tanımlanmıştır. DLT'de -s/ -z değişmesine dair çok sayıda veri bulunmaktadır. Bu bakımdan Oğuzca kayıtlı 'tas' sözcüğü ile Farsçadan alıntı 'taz' sözcüğü aynı sözcüktür. Bu noktadan hareketle *Çaxşak üze ot bolmas, çakrak bile uwut bolmas*: "Dağ çakşağında ot, dazda ut olmaz" sözü Oğuz diline mahsus bir sözdür.

Gülensoy, 'köçek' sözcüğünün yapısı hakkında saymaca bir 'köç-' fiil köküne dayalı olarak; "Kadın kılığına girip çengi gibi oynayan erkek. < köç- 'dönmek' + -ek" (KBS-I: 550) bilgisini veriyor. "Oğuzlar bazı isim ve fiillerdeki birkaç harfi birden atarlar" (DLT III: 291). Oğuzlar yeğnilik olsun diye bazı kelimelerdeki bir takım harfleri atarlar: *öngdün > öng* (DLT I: 115); *uwutlandı > utandı* (DLT I: 291); *kurugjin > kuşun* (DLT I: 513); *porsmuk > porsuk* (DLT III: 417). Bu bakımdan Türkçede 'köçek' sözü 'Kuça ~ Küçe erkeği > küçerk > küçek ~ köçek' şeklinde bir gelişime sahip olmalıdır. Bir Uygurca belgede 'strong, strongly' anlamında bir 'küçe:k' sözü geçiyorsa da bizim 'köçek' sözü ile herhalde bir ilgisi olmayıp belki de bir kinaye vardır (EDPT: 696). Sonuçta Kuçalıların kadınları 'çakrak', erkekleri 'küçek' olup fuhuş yapmaktan da imtina etmezler. Ancak, burada milâdın ilk yüzyıllarından beri Hotan ve Kuça'da İndo-Germen dili konuşan bir halk olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir (Rasonyi 1996: 77; Barthold 2006: 23-38).

II- Çanaç

DLT'de 'çanaç' sözcüğü; "Kendini düzdüren; korkak, iş göremeyen, gevşek" (DLT I: 358; EDPT: 425) şeklinde tanımlanmıştır. Biz bu sözcüğün bir ahlâkî sapma sözü olduğu ve 'eşcinsel, homoseksüel' anlamda bulunduğu kanaatindeyiz. Bununla ilgili olarak eserinde, *çanaçla-*: "Birini arık-zayıf- saymak veya bulmak; arıklığa, gevşekliğe, kekezliliğe nispet etmek. *Ol anı çanaçladı*: "O, onu arık gördü, o, onu arıklığa, gevşekliğe nispet etti" (DLT III: 330; EDPT: 425) örnekleri verilmiştir.

Naşir Besim Atalay'ın okumaktan imtina ettiği, bizim de 'çaçalak' olarak okuma eğiliminde olduğumuz "aptallık, perişanlık" (DLT I: 503) anlamındaki sözcüğü Clauson aynı anlamda (*stupidity, effeminacy*) olmak üzere 'çanaçlık' (EDPT: 425) olarak okumuştur. Türkçenin Büyük Argo Sözlüğünde 'çaçalık' "fuhuşta daha eski, deneyimli olma durumu. Daha yaşlı, daha deneyimli fahişe olma niteliği" (TBAS: 73) olarak tanımlanmıştır. *çaça*: "< gr. tsatsa "ältere Schwester" (Laut 2005: 79) ~ *çaça*: "< gr. tsâtsa "ältere Schwester, Tante" (Laut 2005: 107). Bu bakımdan naşirin okumaktan imtina ettiği, Clauson'un ise 'çanaçlık' olarak okuduğu sözcüğün 'çaçalak' şeklinde okunmasının sonucu değiştirmeyeceği açıktır. Değer yandan DLT'de 'büyük kız kardeş' anlamında bir 'eçe: elder sister' (DLT I: 86; EDPT: 20) sözcüğü ve Barsganca kayıtlı 'yaşlı kadın, hanımmine' anlamında 'açı' (DLT I: 87) sözcüğü geçmektedir. Bunlardan 'açı ~ eçi: 'an old man; or woman' sözü okunuşu şüpheli ve *hapax legomenon* bir veridir (EDPT: 20). DLT'de ç- türemesine dair bazı veriler mevcuttur. *cinçü ~ inci*: "Oğuzlar ve Kıpçaklar buna 'cincü' derler. س harfini ج'e çevirirler" (DLT I: 31, 417; III: 30; EDPT: 944-945). *ewür-*: "Çevirmek, evirmek, döndürmek, altını üstünü getirmek" (DLT I: 178; II: 82). *çewür-*:

“Çevirmek” ~ tewür-: “Çevirmek. Burada esas olan ‘ewürdi’dir, ‘tewürdi’ ona uyarak gelir” (DLT II: 82; EDPT: 14). *ür-i-*: ~ *çür-i-*: < *cürü-*: (DLT III: 252). *iri-*:/ *irü-*: (EDPT: 198). Bu sebeple ‘*açı ~ eçi*’ ve ‘*eçe*’ sözcükleri kolaylıkla ‘*çaça ~ çeçe*’ şekline dönüşebilecektir. Anadolu ağızlarını incelediğimizde; *çaça* ‘*genelev işleten, kötü yol gösteren kadın*’ anlamlarında erkek cinsiyet göstergesi olmadan kullanılmaktadır (Özşahin 2013: 53). Nitekim Türkçede ‘*amca*’ ve ‘*teyze*’ akrabalık adlarının buradan geldiği yönünde ikna edici görüşler olduğu gibi (Tekin 1960: 283-294) ‘*aga*’ sözcüğünün dahi bu sözcüklere bağlı olduğu savunulmuştur (Öztürk 2015: 43-49). Rundgren, Türkçede ‘*çiçe*’ sözcüğünü ele aldığı çalışmasında, sözcüğün *ichi* ‘büyük erkek kardeş’ ve *eke* ‘*abla*’ **ichi eke* > **chieke* > *çiçe* ya da *ichi* ‘büyük erkek kardeş’ ve *eçe* ‘*abla*’ **ichi eçe* > **chieçe* > *çiçe* sözlerinin birleşmesi sonucu oluşmuş olması gerektiğini belirtmiştir (Rundgren 1962: 334). DLT’de saptanan ‘*eçe*’ sözcüğü, tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde ‘*abla*, *anne*, *yaşlı kadın*, *hala*, *yenge vb.*’ anlamları karşılamaktadır. Bu sözcük Türk dilinin hemen bütün şubelerinde aynı anlam ve benzer imlâlarla mevcuttur (EDAL: 272). Türklerin Orta Asya’da birlikte yaşadıkları dönemin hatırası olan ‘*açı ~ eçi ~ ede*’ sözcüklerine Türkçe ile ortak geçmişli bulunan Macar dilinde dahi rastlanmaktadır (Karatay 2012: 491-497). Bu sözcükler başlangıçta ‘*büyük abla*, *anneanne*’ için kullanılırken sonradan ‘*anne gibi*, *annenin yerine geçen kadın*’ anlamını kazanmış buradan hareketle anlam genişlemesi sonucu ‘*teyze*, *yenge vb.*’ akrabalar için de kullanılır olmuştur (Çetin 2012: 66). Kelime çeşitli Türk şivelerinde ve ağızlarda ‘*kız kardeş*, *yenge*, *kadın*’ gibi anlamlarını korusa da kimi şive ve ağızlarda anlam daralmasına ve kötülenmesine uğrayarak ‘*kötü kadın*, *metres*, *sevgili*, *dost*’ gibi anlamlar da kazanmıştır (Atay 2008: 119).

la+k > *lak*, *le+k* > *lek* ekleri Türkçede çeşitli insan tiplerini belirten aşağılayıcı anlamda sıfatlar türeten eklerdir. Sonuç itibarıyla biz Clauson’un ‘*çanaçlık*’ olarak okuduğu sözcüğün ‘*çaçalak*’ şeklinde okunması taraftarıyız. Oğuzların dilinin kinayeli olduğu nazara alındığında bu ‘*çaçalak*’ sözü hem fuluş yapan hem de yaptırın erkek ve kadını ifade etmiş olmalıdır. Ancak Türkçe olduğunda şüphe olmayan bu sözcüğün Rumca sanılması ve XI. asır Türk dilinde *hapax legomenon* bir veri olarak dahi olsa mevcudiyeti gerçekten çok manidar ve ilginç bir durumdur. *Çanaç*, *çanaçla-* ve *çanaçlık*, *hapax legomenon* verilerdir (EDPT: 425). Kelime Kırgız Sözlüğünde, *çanaçı carıl-*: “Şöhreti afakı tutup da birdenbire kepaze olan adam” (KS-I: 250) anlamındadır. Sertkaya, ‘*çanaç*’ sözcüğünün Toharca kökenli bir sözcük olduğunu belirtmektedir (Sertkaya 2009: 33).

Eserde ‘*çanak*’ sözcüğü ‘Oğuzca’ ibaresi ile ‘*çanak*’ (DLT I: 381; EDPT: 425) şeklinde verilmiş ayrıca bu sözcüğün “*tuzluk ve tuzluğa benzer ağaçtan oyulmuş kap*” (DLT I: 381) anlamına geldiği kaydedilmiştir. ‘*Çanak*’ sözcüğünün ‘Oğuzca’ olması ‘*çanaç*’ sözünün de ‘Oğuzca’ olmasını zorunlu kılıyor. Nitekim ‘*çekük ~ çekiç*’ sözü de ‘Oğuzca’ kaydıyla verilmiştir (DLT II: 287; EDPT: 415). Bu sözcüğün Türk dilinin değişik şubelerindeki görünümü ise şu şekildedir: **çEkük* - **çEküç* hammer: Karakh. *çekük* (MK: Oghuz), *çeküç* (IM); Tur. *çekiç*; Gag. *çekiç*; Az. *çäküç*; Turkm. *çekiç*; MTurk. *çeküç*, *çöküç* (Abush., Sangl.); Uzb. *çokiç* ‘hack’; Krm. *cokuc*, *cekic*, *çöküç*; Tat. *çükeç*; Bashk. *sükeş*; KBalk. *çögüç*; Kum. *çöküç*; Nogh. *şökis*” (EDAL: 422). Ayrıca *çekik*: “1-Serçeye benzer alacalı bir kuş, siyah kayalıklarda bulunur. 2-Çocuk çükü” (DLT II: 287). *Çübek*: “Çocuk çükü” (DLT I: 388; EDAL: 452). *Çekik*: (EDPT: 415). *Çekük*: (EDPT: 415; TS-II: 852) ve *çübek* (EDPT: 396) *hapax legomenon* bir veridir.

Gülensoy, ‘*çanak*’ sözcüğünü, “toprak, metal, ağaç vb.den yapılmış yayvan kap, OT. *çanak*. < çānak. Çār: çukur, oyuk; bardak, +(a)k küçültme eki” (KBS-I: 218) şeklinde tanımlamış ve yapılandırmıştır. Sözcük EUTS’de ise “çanak, kap, ölçü kabı” (EUTS: 39) şeklinde yer almıştır. Kâşgarlı’nın da kaydettiği üzere ‘*çanak*’ sözcüğü ‘Oğuzca’ olup diğer Türkler buna ‘*ayak*’ derler. *Ayak*: “Kap kakak. Bunu Oğuzlar bilmezler; onlar bu gibi şeylere ‘*çanak*’ derler” (DLT I: 84;

EDPT: 270). PTürk. *aňak 1 pot, cup 2 hole; mouth 3 (river) mouth: OTürk. *ajaq* 1 (OUygh.); Karakh. *ajaq* 1 (MK); Tur. *ajak* 3; Az. *ajak* 3; Turkm. *ajaq* 3; MTürk. *ajaq* 1 (Pav. C.); Uzb. *ajaq* 1, 3; Uygh. *ajaq* 1; Krm. *ajaq* 1; Bashk. *ajaq* 1; Kirgh. *ajaq* 1; Kaz. *ajaq* 1; KBalk. *ajaq* 1, 3; KKalp. *ajaq* 3; Kum. *ajaq* 1; Nogh. *Ajaq* 1; SUygh. *ajaq* 1; Khak. *ajax* 1; Shr. *ajaq* 1; Oyr. *ajaq* 1; Tv. *ajaq* 1, 3; Yak. *ajax* 1, 2; Dolg. *aña, aňak*” (EDAL: 510). Bu durumda ve her halükârda ‘*çanak*’ sözcüğü ve onun bozuntusu olan ‘*çanaç*’ sözcüğü Oğuzcadır. Türkçenin Büyük Argo Sözlüğünde *çanak*: “Kıç. makat” (TBAS: 75), Kırgız Sözlüğünde ise *çanaç*: “çanak, tulumba” (KS-I: 250) şeklinde tanımlanmış. *Çanak*: “Anus, after, rektum” (Laut 2005: 74). *Çanak*: “Becken, hüften, hintern” (Laut 2005: 76).

Türkçe ‘*kamiç*’ sözü “Kepçe, kaşık” (DLT III: 359). “Ladle” (EDPT: 626) ~ *kamuç*: “Kepçe” (KTS: 125) demektir. “Kamıç scoop, ladle: OTürk. *qamıç* (OUygh.); Karakh. *qamıç* (MK); MTürk. *qamıç* (IM); Uygh. *qemiç*; Khak. *xamış*; Tv. *ximış*; Chuv. (Bulg.) *xumža* (< **kamča(h)*); Yak. *xamias, xomuos*; Dolg. *komuos*” (EDAL: 642). Kamış, kamiç ve kamçı sözlere birbirinin bozuntusu olan sözlerdir. *Kamış*: “Kamış” (DLT I: 369). “reed, cane, rush” (EDPT: 628). *Kamıçla-*: “He ladled out the broth with a ladle. *kamıçla-*: hapax legomenon bir veridir” (EDPT: 626). *Kamçı*: “Kamçı. At, deve ve sığırın erkeklik aygıtı” (DLT I: 417; EDPT: 626). *Kamçı* ~ *kamşı* (KTS: 125). Türkçede ‘*kamış*’ ve onun bozuntuları olan ‘*kamiç*’ ve ‘*kamçı*’ “zeker, penis” (TBAS: 162) demektir. *Kamış*: “Rohr, penis, eichel” (Laut 2005: 103). *Kamış bayramı*: “Fest des rohres. Geschlechtsakt, G. ausüben, s. auch Kopulation, Penetration, penetriert werden” (Laut 2005: 85). *Ol münüğ kamıçladı*: “O, çorbayı kepeçledi, kepeçeyi çorbaya daldırdı” (DLT III: 331). Kâşgarlı; “*Bilinmelidir ki, Oğuzların dili incedir*” (DLT I: 432) diyor. Müellifin bu beyanı ‘Oğuzların dili, *fasihtir, melihtir* veya *sahihtir*’ anlamında değil bilâkis ‘*kinayelidir - örtmecelidir*’ anlamındadır. Hüsüyle cinsellik noktasında Oğuzların tasavvurunda hudut yoktur. ‘*Em*’ ilâç demek iken Oğuz ve Kıpçak dilinde bu sözcük ‘*kadının dişilik aleti*’ anlamındadır (DLT I: 38; EDPT: 155; EDAL: 599). Dolayısıyla Oğuz dilinde *Ol anı emledi*: “O, ona ilâç etti” (DLT III: 298; EDPT: 161), *Ol anı emletti*: “O, ona ilâç ettirdi” (DLT II: 363; EDPT: 161) veya *Men anı emlettim*: “Ben onu ilâçlattım” (DLT I: 266; EDPT: 161) gibi sözler farklı anlaşılır. *Tegindi*: “Çiğilcede, hakana yahut beye birinin gelmesi haber verildiği zaman ‘*ol tegindi*’ denir ki ‘o, hazır oldu, gelmek için emir aldı’ demektir. Giderse yine böyle denir, Oğuzlar bu söze kızarlar” (DLT II: 143). “*Çiğil XI when a king or (amir) in Çiğil is notified of the arrival of some one on says to him ‘ol tegindi’ that is ‘he has arrived’ meaning ‘he is glad to have arrived’; similarly when he has gone one says to him tegindi: the Oğuz dislike this word, presumably the Oğuz disliked the self-depreciatory connotation*” (EDPT: 484). Oğuzların ‘*tegindi*’ sözüne kızmalarının kendilerine mahsus sebebi olmalıdır. *Keltür-*: “Oğuzca. Getir. Diğer Türkler ‘*keldür*’ der. Oğuzlar öbür Türklere aykırı olarak د ۱, ت ۱ ve ت ۱ harfini de د yaparlar, Oğuzların âdeti böyledir. Öbür Türkler deveye ‘*tewey*’, Oğuzlar ‘*deve*’ derler. Türkler ‘*dahi*’ manasına ‘*taki*’, Oğuzlar ‘*daki*’ derler” (DLT II: 195; EDPT: 716-717). Buna göre ‘*tegindi*’ sözünün Oğuzca karşılığı ‘*deginti*’ (bulaşık) dir. Bunun manası da ‘*nesebi karışık*’ ve ‘*soyu şüpheli*’ demektir ki, Anadolu köylerinde hâlen bilinmektedir. *Yak yuk*: “Kaptaki bulaşık. Uzak olan hısımlara da ‘*yak yuk kadaş*’ denir ki, ‘*uzak husum*’ demektir. Sanki o bize kabın bulaşığı gibi yapışıktır” (DLT III: 143, 160; EDPT: 895) demektir. Oğuzların kızdığı ‘*deginti*’ ile ‘*yak yuk kadaş*’ arasında ince bir ilgi vardır (Aydemir 2014-b: 20). Çanaktaki çorbadan ‘*kamış ~ kamiç*’ denen kaşıkla çorba almak gibi bir şey. Bu veriler bağlamında, Kâşgarlı belirtmemekle beraber Oğuzca olduğuna şüphe olmayan ‘*çanaç*’ sözünde, neyin, nasıl, neye teşbih edildiği açıklıkla ortaya çıkmaktadır.

III- Ersek

Ersek: “*Ersek işler*: Ortaya düşmüş, azgın kadın” (DLT I: 104). *Ersek* ~ *ersik* ~ *ersük*: “Erkeğe düşkün kadın, fahişe” (KTS: 75). *Bu uragut ol ersek*: “O, kadın erkek arzu eder, erkeğe düşkündür” (DLT I: 56). *Uragut erseklendi*: “Kadın azgınlığı yüzünden ersedi, erkek istedi” (DLT I: 314). *Erseg*: “*This woman desires men*” (EDPT: 237). *Erseglen-*: hapax legomenon bir veridir (EDPT: 239). Burada ‘*ersek*’ sözü ‘*er*’ isim köküne ‘-se-/ -sa-’ (Kocasavaş 1998: 419-434; Clauson 2007: 195; EDPT: XLVI) getirilmesiyle oluşan ‘*erse*’ fiiline ‘-k’ eki getirilmesiyle oluşmuştur. Clauson, ‘*er-sek*’ ekinin doğrudan ‘*sek/ sak*’ isteklik eki olduğu (Clauson 2007: 189; EDPT: XLII) görüşündedir. Gülensoy da aynı anlam ve yapı bilgisini verir. *Ersek*: “Erkek isteyen kadın. OT: *ersek*: Ortaya düşmüş kadın. < er+se-k” (KBS-I: 340). *Uragut kiçindi*: “Kadın orospu oldu, giçişti” (DLT II: 156; EDPT: 698). Kâşgarlı; *Ersek erge tegmes evke tegmes*: “Orospu koca bulamaz. Koca bulmak için azgın karıların emeği çok kere boşa çıkar, bütün sebepler birleşmez” (DLT I: 104) şeklinde bir atasözü nakletmektedir. *Ersek*, günümüzde aynı anlamda kullanılan bir sözcüktür (Çağatay 1979: 34).

IV- Kündi ~ Köndi

Kündi: “Aşağılık, kötü. Oğuzca. *Ol kündi kişi ol*: O, aşağılık kişidir. Sözü arkası akla gelmediği zaman söze yardımcı olarak kullanılır” (DLT I: 419). Clauson’un bu sözcük üzerine açıklaması aynen şu şekildedir: “*Kön-*, but this should have exactly opposite meaning. Oğuz XI. *Köndi*: ‘vile, ignoble’ one says *ol köndi kişi ol*: ‘he is a vile person’ and this particle is also used as a Conjunction when you cannot right word comes to mind.” Okunuşu şüpheli ve hapax legomenon bir veridir (EDPT: 729). Güner, ‘*kündi ~ köndi*’ sözü üzerine münhasır bir çalışmada bu sözcüğün Farsça kökenli olduğu kanaati ile “Farsça *kündi* kelimesi muhtemelen Oğuzların Farslarla aynı coğrafyayı paylaşmalarının da etkisiyle X. yahut XI. yüzyılda Türkçeye geçmiş alıntılardan ve insanları niteleyen bir sıfat olarak “*rezil, aşağılık, iğrenç*” anlamıyla Türkçede kullanılmış olmalıdır” sonucuna ulaşmıştır (Güner 2015: 15-21). Yaylagül, “Türk Dilinde Ahlâki Sapma Sözcükleri” adlı çalışmada ‘*kündi*’ sözcüğünü ahlâki sapma ifade eden Türk dili kökenli sözcükler arasında saymıştır (Yaylagül 2010: 128). Biz ‘*kündi ~ köndi*’ sözünün Farsça değil, Türkçe bir söz olduğu ve ‘*cinsî misafirperver, deyyus, pezevenk*’ gibi manalar içeren örtmece bir sözcük olduğu kanaatindeyiz. Burada bir sözcük alıntısından değil belki anlam alıntısından söz edilebilir. Ancak bu ‘*kündi ~ köndi*’ sözcüğü ve anlamının Altay Türkçesinde ‘*heves, aşk, muhabbet, derunî yanıp tutuşma*’ anlamına gelen ‘*köön*’ (Üçok 1951: 376) sözünden gelmiş olması kanaatimizce çok daha muhtemeldir.

DLT’de ‘*ersek, oynaş, oynak işler, sürtük*’ gibi ahlâki değerlerle bağdaşmayan davranışlar sergileyen kadın tiplerden bahsedilir. Fakat bu davranışları sergileyen kadınlarla düşüp kalkan erkek tiplere ne gibi bir sıfat verildiğini eserden açık olarak öğrenemiyoruz. Bu husus “Divanü Lûgati’t-Türk’te Aşk ve Cinsellik Üzerine” konusunu işleyen Aydemir’in de dikkatini çekmiştir. Aydemir çalışmasında, netice itibarıyla Kâşgarlı’nın ‘*kadın düşkününü, eşcinsel vb*’ erkek tiplerden bahsetmemiş olmasını müellifin hemcinslerini koruması ile ilgili olabilir” görüşünü dile getirmiştir (Aydemir 2012: 38).

DLT’de, *Uragutnu sikitti*: “O, kadını düzdürdü” (DLT II: 309). “*He urged someone to copulate with the woman*” *sikit-*, hapax legomenon bir veridir (EDPT: 819). *Er küngin siktürdi*: “Adam cariyesini siktirdi” (DLT II: 186). “*The man urged someone to copulate with his slave girl*” (EDPT: 820). *Ol oğlanı kötlekti*: “O, çocuğu düzdürdü” (DLT II: 348) “*He made the boy (etc.) submit to sodomy*” (EDPT: 704) şeklinde ifadeler yer almıştır. Ancak eserde bu işleri yapanlara veya yaptırnanlara ne gibi bir sıfat verildiğini açık olarak bulamıyoruz. Bu sebeple ‘*kündi ~ köndi*’

sözünün uzun zamandır peşinde olduğumuz ve 'cinsî misafirperver, deyyus, pezevenk' gibi manalar içeren örtmece bir sözcük olduğu kanaatindeyiz.

Göktürk, Uygur ve Arap alfabelerinde *ö* ve *ü* ünlüsü aynı işaretlerle karşılandığı için ele aldığımız sözcüğün 'kündi' veya 'köndi' şeklinde okunması makuldür. Burada göz önünde bulundurulması gereken husus sözcüğün 'Oğuzca' kayıtlı olması ve Kâşgarlı'nın "bilinmelidir ki, Oğuzların dili incedir" (DLT I: 432) beyanıdır. Kâşgarlı bazı sözcüklere "bu ince bir lûgattir" (DLT III: 252) kaydını koymuştur.

Türkçede, 'yığaç/ ağaç, odun, yakmak, ısınmak, ısıtmak' gibi sözcükler ahlâkî sapma ifade eden sözcüklere örtmece sözcük olarak kullanılmaktadır. DLT'de bunun çok sayıda delilleri vardır. *Yığaç*: "Ağaç parçası, küçük odun", "Erkeğin erkeklik aygıtı" (DLT III: 8). Bu manada 'ığaç ~ yığaç:ç zeker/ man's penis' Türk dilinde *hapax legomenon* veridir (EDPT: 79). *Yığaç köndi*: "Ağaç düzeldi" (DLT II: 29). *Er yığaç tiktî*: "Adam ağaç dikti" (DLT II: 20). *Er yığaç tiktî*: "The man planted a tree" (EDPT: 476). *Yığaç tikildi*: "Ağaç dikildi" (DLT II: 130). *Yığaç tikildi*: "The tree was planted; also used when something is set up vertically" (EDPT: 481). *Yığaç tikildi*: "Ağaç dikildi" (DLT II: 244). *Yığaç tikildi*: "The piece of timber (etc.) was placed vertically. *tiklin-* (d-): *hapax legomenon* bir veridir" (EDPT: 481). *Yığaç tikildi*: "Ağaç dikildi" (DLT II: 207). *Yığaç tikildi*: "The piece of timber (etc.) was placed vertically. *tikliş-* (d-) *hapax legomenon* bir veridir" (EDPT: 481). *Ol yığaç köndgerdi*: "O, ağaç dikti, düzeltti" (DLT III: 423). "He ordered that the piece of wood (etc.) should be straightened. *köndger-*, *hapax legomenon* bir veridir" (EDPT: 730). Clauson *tiklin-*'in kökü olan *tik-* (EDPT: 476) eyleminin temel anlamının 'bir şeyi bir şeye batırmak' olduğunu, buradan 'anıt dikmek', 'bitki dikmek', 'bir şeyi yere dikmek', 'dikiş dikmek' gibi çeşitli anlamlar çıktığını yazar. Eski Türkçe *tik-* eyleminin olağan edilgenlik çatısı *tikil-* olup bu biçim günümüzde pek çok dil grubunda çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Ancak diğer dillerden farklı olarak Eski Türkçe *tikil-* biçimi Yakutçada kaybolmuştur. Eski Türkçe *tik-* eyleminin DLT'ye özgü edilgenlik çatısı olan *tiklin-* biçimi ise diğer dillerde görülmemekte ve yalnızca Yakutçayla tanımlanabilmektedir (Yıldız 2014: 46). Eğer *yığaç*, sözünün 'zeker, penis' anlamında olduğu mutlak ise bu sözlerin ne manaya geldiği gayet açık olup tevil ve tefsire muhtaç değildir.

Küydür-: "Yanmak" (KTS: 170). *Küy-*: "Yakmak, yanmak, *otko küydi*: Ateşte yandı. *Ottor küydi*: Ateşler yandı" (ATS: 130). *Köy-, kön-*: "Yanmak, kavrulmak" (Gabain 2008: 283). *Ok köndi*: "Ok doğruldu" (DLT II: 199). *Küy-*: "Yanmak" (KTS: 170). *Köndür-*: "Yakmak" (KTS: 158). *Köynük*: "Yanık, yanmış" (KTS: 160). *Köndük*: "Gayret, istek" (ATS: 121). *Köndük-*: "Gayret göstermek, aşırı derecede istemek" (ATS: 121). *Ol annğ tonın köytürdi*: "O, onun elbisesini yaktırdı. Bu kelime fasih değildir" (DLT III: 193). "He ordered the burning of his garment, an incorrect word" (EDPT: 730). Türkçede 'abayı yakmak' sözü buralara dayanmış olmalıdır. *Er otunğ köytürdi*: "Adam odun yaktırdı" (DLT III: 187). *Köyük nenğ*: "Yanmış şey" (DLT III: 168). *Otunğ köndi*: "Odun yandı. Bu, Argucadır. *ü* harfi *ı*'den çevrilmiştir" (DLT II: 30). *Otunğ köydi*: "Odun yandı" (DLT III: 246; EDPT: 729). *Kündü*: "II. Saygı, sayma, hürmet" (ATS: 129). *Kündüçi*: "Misafirperver" (ATS: 129). Özellikle bu son veri ilgi çekicidir. Olayımızda Türkçe, 'kön-/doğrul-, düzel-, köy-/ yan-, tutuş-', Arguca 'kön-/ yan-, tutuş-' ve Altay Türkçesi 'köön > köñ/ heves, aşk, muhabbet' sözleri birbirine karışmış gözüküyor.

Yakmak: "Yaklaşmak, dokunmak, yakmak. *Ol ağnar yakdı*: O, ona yaklaştı. *Ol ağnar eliğ yaktı*: O, ona eliyle dokundu" (DLT III: 62; EDPT: 896). *Anğar yakıldı*: "Ona dokunuldu" (DLT III: 81). *Yakıl-*: "It was brought into contact with him" (EDPT: 901). *PTürk*. "*jan-, *jan-tır- 1 to burn (itr.), blaze up 2 to burn (tr.) 3 to kindle 4 to shine: Karakh. *jan-* 1 (MK); Tur. *jan-* 1; Gag. *jan-* 1; Az. *jan-* 1, *jandır-* 2; Turkm. *jan-* 1; MTürk. *jan-* 1 (Pav. C.); Uzb. *jan-* 1; Uygh. *jan-* 1 (dial.);

Krm. *jan* 1; Tat. *jan*- 1, *jandjr*- 2; Bashk. *jan*- 1; Kirgh. *žan*- 1; Kaz. *žan*- 1; KBalk. *žan*- 1; KKalp. *žan*- 1; Kum. *jan*- 1; Nogh. *jan*- 1, *jandjr*- 2; Chuv. *son*- 1, *šondar*- 2; Yak. *san-dār*-” (EDAL: 1539).

Isınmak: “Sevmek, alışmak” (DLT I: 201). isin-: “Isınmak, ilgi duymak, aşık olmak” (EDPT: 248). *Otamak*: *Ol otunğ otadı*: “O, odunla ısındı. Odun yaktı.’ Bu ince bir lügattir; lâkin Yağma ve Yemek dilince dir” (DLT III: 252). “*He warmed himself at the fire and burnt firewood; this is a rare word but used in these dialects*” (EDPT: 42). Abbasi halifesi Muktedir Billâh tarafından 921 yılında Volga Bulgarlarına gönderilen elçi heyetinin kâtibi olan İbn Fazlan, Ceyhun nehri yakınlarındaki Cürcaniye şehrini geçtikten sonra, ağır kış soğuklarının hüküm sürdüğü bir yere geldiklerini ifade ettikten sonra: “*Oranın halkından biri arkadaşına bir ikramda bulunmak ve iyilik etmek isterse, ona, ‘Bana gel, konuşalım. Zira, evimde iyi ateş var’ der. Bunu da çok fazla iyilik etmek ve yakınlık göstermek istediği zaman yapar*” (İbn Fazlan 1995: 31) diyor. Bu verilerden ‘otamak/ ateş yakmak/ ısınmak’ sözünün aslında ‘aşk teklifi’ne bir örtmece söz olduğu anlaşılıyor. Bu noktada argoda *fırın* sözünün ‘anus, after, rektum’ (Laut 2005: 75), ‘vagina, vulva’ (Laut 2005: 113) gibi anlamları bulunduğunu da nazara almak gerekiyor. *Fırın*: “Dişilik organı, vagina, anus, rektum” (TBAS: 112). *Mercimeği fırına vermek*: “Die Linsen in den Ofen geben” (Laut 2005: 85).

DLT’de -n/-y- değişmesine dair çok sayıda veri vardır. Bakayak ~ bakanak (DLT III: 177; EDPT: 316). Bagayuk ~ baganuk: “Bulanık” (DLT III: 177). baka:ñak (EDPT: 316). Bulgayuk ~ bulanık (DLT III: 179; EDPT: 338). Caydır-: ~ Çındutur-: ~ çantur-: “Aslı ‘çınduturdi’dir” (DLT II: 182). çantur-: hapax legomenon bir veridir (EDPT: 425). Kanu ~ kayu: “Hangi. ۞ harfi ۞’den çevrilmiştir” (DLT III: 237; EDPT: 632). Kayak ~ kanak ~ kaymak: “Argu ve Bulgar dillerince” (DLT I: 383; EDPT: 636). Kayda ~ kanda: “Nerede” (DLT I: 46, 418; III: 69, 173, 218). Koyak ~ konak: “Bir çeşit kaba darı” (DLT II: 384; III: 167, 347; EDPT: 637). Sarkayık ~ sarkanık: “Hayvanlardaki ‘kırkbayır’ denen hastalık” (DLT III: 179; EDPT: 849). (Aydemir 2015: 362).

Güner, mezkûr çalışmasında; “Sözcüğün etimolojisi hakkında görüş ortaya koyan Clauson, sözcüğü *köndi* biçiminde okumayı tercih eder. Tek örnek olduğunu belirterek *kön*-: ‘düzelme, doğrulma’ fiilinden -di eki ile türetildiğini ancak ‘aşağılık, rezil’ anlamının zıt olduğunu; yani ‘düzelmek, doğrulmak’ ile semantik olarak ters düştüğünü söyler. Bizce de Clauson bu semantik yaklaşımında haklıdır. Cümlede sıfat görevinde kullanılan ve ‘rezil, aşağılık’ anlamına gelen bir kelimenin ‘düzelmek, doğrulmak’ anlamındaki *kön*- fiilinden türemiş olması düşünülemez. Zira ‘düzelmek, doğrulmak’ anlamı olumlu bir anlamdır. Oysaki *kündi* ~ *köndi* kelimesi olumsuz bir anlamı ifade etmektedir” (Güner 2015: 18) diyor. Hâlbuki burada bir terslik veya zıtlık yoktur. Sözcüğün ‘Oğuzca’ kayıtlı ve Oğuzların dilinin ‘kinayeli’ bir dil olduğu nazara alındığında, eğer düzelen, doğrulan ‘yığaç/ zeker/ penis’ ise meşru olmayan bir his ve amaçla doğrulmasının, düzelmesinin sonucu ‘zina, fuhuş’ demektir ki ‘aşağılık, rezillik’ bir iştir. Nitekim günümüzde dahi ‘düzmek, düzdürmek, düzeltmek’ sözlerinin ‘tecavüz etmek, zina/ fuhuş yapmak’ gibi farklı anlamları bilinmektedir. *Tüzül*-: “Düzelme, tertip ve tanzim etmek” (DLT II: 127 EDPT: 575). *Düzdürmek*: “Sich begatten lassen” (Laut 2005: 101; TBAS: 98). *Düzelme*: “Glätten, flach machen; in Ordnung bringen” (Laut 2005: 94; TBAS: 98). *Düzmek*: “Arrangieren; zusammenstoppeln” (Laut 2005: 94; TBAS: 98). *Düzülmek*: “Begattet werden” (Laut 2005: 101; TBAS: 99). *Düzüşmek*: “Sich gemeinsam arrangieren” (Laut 2005: 85, 87; TBAS: 99).

Bu veriler bağlamında ‘*kündi* ~ *köndi* ~ *köydi*’ sözcükleri aynı sözcük olup bunların Farsça değil Türkçe olduğu, metaforik anlamda ‘*cinsî misafirperver, deyyus, pezevenk*’ anlamlarında bulunduğu tahakkuk etmektedir. Buna göre *Ol kündi kişi ol*: “o, ne deyyus kişidir o, ne pezevenk kişidir o” anlamındadır. Sözün arkası akla gelmediği zaman söze yardımcı olarak da ‘*kündi kündi/ yandı yandı*’ yani ‘*sözün devamı yandı, arkası gelmedi*’ anlamındadır.

V- Oynaş

Oynaş: “Başka biriyle sevişen kadın” (DLT I: 120; KBS-II: 642). *Oynaş*: “Maşuka, cariyeye, oynaş” (KS-II: 605; KTS: 207). *Oynaş*: “Aralarında toplumca hoş karşılanmayan ilişkiler bulunan kadın veya erkekten her biri” (KBS-II: 642). “Kadının kocasından başka seviştiği erkek” (TS-V: 3037). DLT’de ‘*oynak işler*’ ise ‘*oynak kadın*’ “A woman who peeps out and hides again” (DLT I: 120; EDPT: 274) demektir. “A woman who has a secret lover” *oynaş*: metaforik anlamı ‘*orospu*’dur (EDPT: 274). “*oj- 1 play 2 to play 3 to jump: OTürk. *ojun* 1, *ojna*- 2 (OUygh.); Karakh. *ojun* 1, *ojna*- 2 (MK); Tur. *ojun* 1, *ojna*- 2; Gag. *ojun* 1, *ojna*- 2; Az. *ojun* 1, *ojna*- 2; Turkm. *ojun* 1, *ojna*- 2; Uzb. *ojin* 1, *ojna*- 2; Uygh. *ojun*, *ojan* 1, *ojni*- 2; Krm. *ojun* 1, *ojna*- 2; Tat. *ujın* 1, *ujna*- 2; Bashk. *ujın* 1, *ujna*- 2; Kirgh. *ojun* 1, *ojno*- 2; Kaz. *ojın* 1, *ojna*- 2; KBalk. *ojun* 1, *ojna*- 2; KKalp. *ojın* 1, *ojna*- 2; Kum. *ojun* 1, *ojna*- 2; Nogh. *ojın* 1; SUygh. *oin*, *ujin* 1; Khak. *ojın* 1, *ojna*- 2; Shr. *oin* 1; Oyr. *ojın* 1, *ojno*- 2; Tv. *ojun* 1, *ojna*- 2; Chuv. Chuv. *вѡѡѡѡ* 1; Yak. *ōññū* 1, *ōññō*- 2, *oj*- 3; Dolg. *oj*- 3, *ōññō*-. The verb also has sexual connotations, preserved in Kirgh., Oyr., Bashk. and Yak. (where it also means ‘to flirt, be in love’) and in the common Turkic derivative **ojnal* ‘lover’ important for establishing external connections” (EDAL: 1070). *Oyun*: (KBS-II: 644; EDPT: 274). *Oynaş*, günümüzde aynı anlamda kullanılan bir sözcüktür (Çağatay 1979: 31).

VI- Sürtük

DLT’de *Sürtük*: “*Sürtük işler*: Sürüştüren, kendine sürüştürülen kadın, sevice kadın. Ezilen, sürüştürülen her şeye de ‘*sürtük*’ denir” (DLT I: 477) şeklinde tanımlanmıştır. Clauson aynı bilgileri tekrar eder. “A passive lesbian; *alsı* that is rubbed is called *sürtük*” (EDPT: 846). “Sokulgan, girgin” (TS-V: 3634). Gülensoy ise bu sözcüğü, “Vaktini çok gezerek geçiren, evinde oturmeyen kadın, kötü kadın” (KBS-II: 826) şeklinde tanımlamıştır. *Sürtük* öz Türkçe bir sözcüktür. “*sür(-t)- to rub, smear: OTürk. *sürt*- OUygh.); Karakh. *sürt*- (MK); Tur. *sür*-, *sürt*-; Gag. *sürüt*-; Az. *sürt*-; Turkm. *sür*-, *sürt*-; MTürk. *sür*- (Pav. C.), *sürt*- (IM), *sürüt*- (AH); Uzb. *surt*-; Krm. *sürt*-; Bashk. *hür*-, *hürt*-; Kirgh. *sür*-, *sürt*-; Kaz. *sürt*-; KBalk. *sürt*-; KKalp. *sür*-, *sürt*-; Kum. *sürt*-; Nogh. *sür*-, *sürt*-; SUygh. *sürt*-; Khak. *sürt*-; Oyr. *sürt*-; Tv. *sür*-; Chuv. *səwr*-; Yak. *ür*-” (EDAL: 1341). *Sürtük*, günümüzde aynı anlamda kullanılan bir sözcüktür (Çağatay 1979: 35).

Sonuç

Çalışmamızda ‘*yalabuk işler/ süslü kadın*’ ve ‘*ekek işler/ ortaya düşmüş kadın*’ ahlâksız tipler olarak değerlendirilmemiştir. DLT’de ahlâksız tipleri ifade eden *ersek*, *oynaş* ve *sürtük* sözcükleri günümüze ulaşmış olup bunların anlamları ve yapıları malumdur. Ancak *çakrak*, *çanaç* ve *kündi* sözlerinin anlamlarının çözümü eserde ve Türk dilinde *hapax legomenon* veriler olması dolayısıyla gayet güçtür. Eserde karısını veya cariyesini başkalarına peşkeş çeken ‘*deyyus*, *pezevenk*’ ile ‘*livata*’ yapanlardan ve oğlunu düzdürenlerden bahisler vardır. Çalışmamızda *taz*: ‘*utanmaz*’ anlamı verilen ‘*çakrak*’ sözüyle fuhuş yapmaktan da imtina etmeyen Kuçalı ‘*mutribe*, *muganni*, *rakkas*’ kadınların kastedildiği savunulmuştur. Bu bağlamda Türkçede ‘*köçek*’ sözünün ‘*Kuç* ~ *Küçe erkeği* > *küçerk* > *küçek* ~ *köçek*’ şeklinde bir gelişime sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyeti belirtilmemekle beraber ‘*kendini düzdüren*; *korkak*, *iş göremeyen*, *gevşek*’ anlamı verilen ‘*çanaç*’ sözcüğünün Oğuzca bir sözcük olduğu ve ‘*eşcinsel*, *homoseksüel*’ anlamında bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Clauson’un ‘*çanaçlık*’ olarak okuduğu sözcüğün ‘*çaçalak*’ şeklinde okunması taraftarıyız. Oğuzların dilinin kinayeli olduğu nazara alındığında bu ‘*çaçalak*’ sözü hem fuhuş yapan hem de yaptırın erkek ve kadını ifade etmiş olmalıdır. Oğuzca kayıtlı ‘*kündi* ~ *köndi*’ sözünün ‘*cinsî misafirperver*, *deyyus*, *pezevenk*’ anlamında örtmece bir sözcük olduğu değerlendirilmiştir. Bu sözcüğün Farsça alıntı değil ‘*yakmak*, *ısıtmak*, *gönül işlerinde aracılık etmek*’ anlamında Türkçe ve metaforik bir sözcük olduğu savunulmuştur. Eserde ‘*kötü*, *fena*, *aşağılık*, *rezil*’

anlamlarındaki sözcüklerin büyük çoğunluğunun Oğuzca kayıtlı olması dikkat çekicidir. Bu durum cinsellik sözcükleriyle ilgili olarak Oğuzların diğer boyların doğrudan anlayamayacağı bir gizli dil kullandıkları izlenimi veriyor. Oğuzların sözcüklerde birtakım basit ses değişiklikleri yaparak metaforik anlamda kullandıkları görülüyor. Özellikle cinsellikle ilgili tasavvurlarında hudutsuz oldukları anlaşılıyor. Bu hususlarla ilgili görüşlerimiz tartışılmaya müsaittir.

Kısaltmalar

- ATS: Altayca-Türkçe Sözlük
 ÇL: Çağatay Lûgati
 DLT: Divanü Lûgati't-Türk
 EDAL: Etymological Dictionary of the Altaic Languages
 EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
 EUTS: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
 KBS: Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü
 KS: Kırgız Sözlüğü
 KTS: Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
 TBAS: Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü
 TS: Tarama Sözlüğü

Kaynakça

- Aktunç, H. (1998). Türkçenin büyük argo sözlüğü, Yapı Kredi Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul.
- Atay, A. (2008). Argolaşmış *Eski Türkçe Bir Kelime Gacı*, *Gazi Türkiyat*, Sayı: 2, 113-120. ISSN: 1307-914X.
- Aydemir, A. (2012). Divanü Lûgati't Türk'te aşk ve cinsellik üzerine, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(2), 15-41. Doi Number: http://dx.doi.org/10.9761/JASSS_45. e-ISSN: 2147-2971 / p-ISSN: 2148-4163.
- Aydemir, A. (2013-a). Divanü Lûgati't-Türk'te problemler iki cümle üzerine, *Turkish Studies*, 8(4), 223-231. Doi Number : 10.7827/TurkishStudies.3483. ISSN: 1308-2140.
- Aydemir, A. (2013-b). Divanü Lûgati't-Türk'te örtmece sözcükler üzerine, *International Journal of Language Academy*, 1(1) 107-120. Doi Number :<http://dx.doi.org/10.18033/ijla.9>. ISSN: 2342-0251.
- Aydemir, A. (2014-a). Divanü Lûgati't-Türk'te içki, kumar ve zinaya dair sözcükler, *Route Educational and Social Science Journal*, 1(3), 230-241. Doi Number :<http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.105>. ISSN: 2148-5518.
- Aydemir, A. (2014-b). Divanü Lûgati't-Türk'e göre insanlar arasındaki ilişkilerde nezaket, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 3(3). 14-36. <http://dx.doi.org/10.7884/teke.344>. ISSN: 2147-0146.
- Aydemir, A. (2015). Divanü Lûgati't-Türk'te metatez ve diğer ses olayları, *Route Educational and Social Science Journal*, 2(3), 334-364. Doi Number :<http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.274>. ISSN: 2148-5518.
- Barthold, V.V. (1990). *Moğol istilâsına kadar Türkistan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Barthold, V.V. (2006). *Orta Asya Türk tarihi hakkında dersler*, (haz. İ.Aka-K.Y Kopraman), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Cahiz. (1988). *Hilâfet ordusunun menkıbeleri ve Türklerin faziletleri*, (Çev. Ramazan Şeşen), Türk Kültünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Clauson, S.G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*, Oxford University Press, Oxford.
- Clauson, S.G. (2007). Türkçede sekizinci yüzyıldan önce kullanılan ekler, (Çev. Uluhan Özalan), *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 185-196. ISSN: 1307-7821.
- Çağatay, S. (1979-I). Türkçede 'kadın' için kullanılan sözler, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 13-49. ISSN: 0564-5050.
- Çetin, E. (2012). Cicianne sözü üzerine, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(4), 63-69. <http://dx.doi.org/10.7884/teke.103>. ISSN: 2147-0146.
- Eberhard, W. (1995). *Çin tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Güner, G. (2015). Divânü Lûgati't-Türk'te Oğuzca olarak geçen kündi "rezil, aşağılık" kelimesinin etimolojisi üzerine notlar, *Gazi Türkiyat*, Sayı: 16, 15-21. ISSN: 1307-914X.
- Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İbn Fazlan. (1995). *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, (Haz. Ramazan Şeşen), Bedir Yayınları, İstanbul.
- Karatay, O. (2012). Türklerde ve Macarlarda ortak 'Ede' ismi hakkında, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII(2), 491-497. ISSN: 1031-2045.
- Kâşgarlı Mahmud. (2006). *Divanü Lûgati't-türk*, (Çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, 5. bs., Ankara.
- Kocasavaş, Y. (1998). +sa-/+se- isimden fiil yapma eki ile -sa/-se- fiilden fiil yapma eki ve genişlemiş şekilleri, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 28, 419-434. ISSN: 1015-2091.
- Laut, J. P. (2005). Zur sexuellen lexik des Türkeitürkischen, *Studia Etymologica Cracoviensia*, Vol. 10, 69-122, ISSN: 1427-8219. e-2084-3836.
- Naskali, E.G-Duranlı, M. (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ögel, B. (1981). *Büyük Hun imparatorluğu tarihi*, Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özşahin, M. (2013). *Çaça sözü üzerine*, *Türkbilig/Hacettepe Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26, 51-62. ISSN: 1302-6011.
- Öztürk, R. (2015). Eçi'den ağa'ya gösterenin değişmesi ve kısmi nedenlilik, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, 43-49. ISSN: 1307-7821.

- Rasonyi, L. (1996). *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Rundgren, F. (1962). Teyze und Čičä: Bemerkungen Zu Den Türkischen Verwandtschaftsnamen, *Oriens*, XV, 325-336.
- Salman, F. (2006). Gaznelilerde giyim kuşam özellikleri, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, 11-126. ISSN: 1300-9206.
- Sertkaya, O. F. (2009). Divânü Lügati't-Türk'te geçen her kelime Türkçe kökenli midir? veya Kâşgarlı Mahmut'un Divânü Lügati't-Türk'ünde yabancı dillerden kelimeler, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 9-38. ISSN: 1307-7821.
- Starostin, S.A.-Dybo, A.V.,-Mudrak, O.A. (2005). *Etymological dictionary of the Altaic languages*, Leiden-Boston.
- Şeşen, R. (1985). *İslâm coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şeyh Süleyman Efendi. (1902). *Çagataj-Osmanisches Wörterbuch*, (Haz. Ignaz Kunos), Budapeşte.
- Tarama Sözlüğü. (Muhtelif). Cilt I-VI, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, T. (1960). Amca ve teyze kelimeleri hakkında, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/Belleten*, 283-294, ISSN: 0564-5050.
- Toparlı, R-Vural, H-Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Üçok, N. (1951). Fonemlerin özellikleri üzerine bir deneme, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(4), 363-380. DOI: 10.1501/Dtcfdcr_00000000938. ISSN: 0378-2905.
- Yaylagül, Ö. (2010). Türk dilinde ahlâki sapma sözleri, *Ankara Üniversitesi Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 121-140, DOI: 10.1501/MTAD_0000000009. ISSN: 1304-8015.
- Yıldız, H. (2014). Yakutçayla tanımlanabilen hapax legomenon'lar-ı ünsüzle başlayan hapax'ların durumu, *Siberian Studies (SAD)*, 2(5), 37-54. DOI: 10.7816/sad-02-05-03. ISSN: 2147-8104.
- Yudahin, K.K. (1998). *Kırgız Sözlüğü*, (Çev. A. Taymas), Cilt I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.